

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ІНШОМОВНОЮ ЛЕКСИКОЮ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ

У статті розглядаються особливості роботи з іншомовною лексикою на заняттях з іноземної мови в технічному вузі. Відзначається, що якісно сформовані лексичні навички – головна умова успішного спілкування іноземною мовою. Детально описані етапи роботи з формування лексичних навичок у студентів немовних спеціальностей. Визначені основні труднощі, що виникають в процесі оволодіння іншомовною лексикою студентами технічних спеціальностей, пов'язані з особливостями їх мислення і сприйняття. Особливу увагу надано навчанню технічним термінам і фразеологізмам як найбільш складним, але необхідним аспектам іншомовної лексики в немовному вузі. У висновку виокремлені основні принципи найбільш ефективного вивчення нового лексичного матеріалу.

Ключові слова: *лексичні навички, технічні терміни, фразеологізми, технічні спеціальності, іншомовне спілкування, професійна іншомовна комунікація.*

Тимощук Е. А. Особенности работы с иноязычной лексикой на занятиях по иностранному языку в техническом вузе. В статье рассматриваются особенности работы с иноязычной лексикой на занятиях по иностранному языку в техническом вузе. Отмечается, что качественно сформированные лексические навыки – главное условие успешного общения на иностранном языке. Подробно описаны этапы работы по формированию лексических навыков у студентов неязыковых специальностей. Определены основные трудности, возникающие в процессе овладения иноязычной лексикой студентами технических специальностей, связанные с особенностями их мышления и восприятия. Особое внимание уделено обучению техническим терминам и фразеологизмам как наиболее сложным, но необходимым аспектам иноязычной лексики в неязыковом вузе. В заключении выделены основные принципы наиболее эффективного изучения нового лексического материала в техническом вузе.

Ключевые слова: *лексические навыки, технические термины, фразеологизмы, технические специальности, иноязычное общение, профессиональная иноязычная коммуникация.*

Tymoschuk O. O. The peculiarities of dealing with vocabulary at foreign language classes at technical universities. The article shows the peculiarities of dealing with vocabulary at foreign language classes at technical universities. The fact that high-quality lexical skills are the key condition for successful communication in a foreign language is stressed. The main stages in developing lexical skills of non-linguistic students are described in details. A number of specific difficulties in mastering foreign language vocabulary by technical students associated with some characteristics of their perception and way of thinking are defined. Particular attention is paid to the technical terminology and phraseological units teaching as the most difficult but essential aspects of foreign language vocabulary at non-linguistic universities. The article states that the beginning of work on special vocabulary learning involves the professional selection of lexical material, which includes professional vocabulary and terminology, which, on the one hand, develops the professional competence of the future specialist, on the other - contributes to the formation of his professional motivation. It is noted that it is very important to involve actively all kinds of memory: visual, auditory, motor, logical to master the vocabulary, especially technical terms. Some recommendations on effective remembering new lexical units taking into account the leading memory of students and other psychological factors are given. In particular, the attention is drawn to the method of mnemonic associations. The main point of this method is to select an unusual phonetic association in the native language for a foreign word to be remembered. The basic principles of the most effective new lexical material mastering at non-linguistic universities are outlined in the conclusion.

Key words: lexical skills, technical terms, phraseological units, technical specialties, professional foreign language communication.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Підготовка фахівців на немовних факультетах вищого навчального закладу полягає в формуванні комунікативних навичок, які дозволили б здійснювати професійні контакти в різних сферах і ситуаціях.

Метою навчання іноземної мови в технічних вузах є досягнення рівня володіння мовою, достатнього для практичного використання її в майбутній професійній діяльності. За курс навчання студенти повинні засвоїти лексику і вміти використовувати її в різних ситуаціях усного і письмового спілкування, тобто оволодіти навичками лексичного оформлення своєї мови під час говоріння та написання, а також навчитися розуміти лексику на слух і під час читання іншомовних текстів.

Відповідно до Програми з англійської мови для професійного спілкування [5, с. 2], випускник магістратури технічних спеціальностей має володіти іноземною мовою на рівні C1-C2, який передбачає здатність студента ефективно і гнучко користуватись іноземною мовою у навчанні та майбутній професії та висловлюватися без помітних ускладнень на задану тему.

Безперечно, якісно сформовані лексичні навички – одна з головних умов успішного спілкування іноземною мовою, а порушення лексико-семантичної норми призводять до різних смислових помилок, які роблять мову комунікативно-недосконалою або зовсім незрозумілою.

Необхідно зазначити, що невеликий словниковий запас змушує студентів відчувати непевненість і часто викликає небажання говорити іноземною мовою, тому розширення словникового запасу студентів є однією з основних задач на заняттях з іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Особливості формування іншомовної лексичної компетенції досліджувалися такими науковцями як, К. В. Александров, Б. В. Беляев, В. А. Бухбиндер, І. І. Гез, В. С. Коростелев, Ю. А. Молчанова, М. В. Ляховицький, Ю. І. Пассов, Е. І. Соловцова, С. Ф. Шатілов. Питання оволодіння іншомовним лексичним матеріалом студентами немовних спеціальностей також розглядали у своїх працях Ю. В. Гнаткевич, С. А. Демченко, А. Ф. Дрозд, Н. О. Микитенко, Ю. С. Наумова, Ю. О. Семенчук, О. Б. Тарнопольський, В. В. Шмідт та інші.

Під час розгляду різних аспектів формування іншомовної лексичної компетенції майбутнього фахівця, дослідники акцентують увагу на врахуванні контексту майбутньої професійної діяльності та відборі лексичних засобів і ситуацій відповідно до цього контексту.

Згідно з А. П. Петровою навчання іноземної мови в немовних вузах відзначається наступними особливостями: максимальна орієнтація на майбутню професійну діяльність; зв’язок матеріалу із професійними

стрижневими інтересами студентів; направленість на одержання наукової професійно важливої інформації; направленість на оволодіння видами мовленнєвої діяльності, які б давали можливість студенту користуватись цією інформацією [4, с.11-12].

На думку відомих авторитетних фахівців і авторів численних навчальних посібників із вузівської методикою Н. Д. Гальскової і Н. І. Гез, «до основних етапів роботи над лексикою відносяться: ознайомлення з новим матеріалом (включаючи семантизацію), первинне закріплення, розвиток навичок і вмінь використання лексики в різних формах усного та письмового спілкування. Всі зазначені сторони роботи над лексикою являють собою єдине ціле, і виокремлення кожної з них проводиться у суто методичних цілях, для того, щоб передбачити основні труднощі у вправах» [1, с.53].

Основним завданням у роботі над оволодінням лексичним матеріалом є формування лексичних навичок. Ю. В. Гнаткевич під лексичною навичкою розуміє «автоматизовану внаслідок спеціальних вправ і здійснену в мовленнєвому процесі актуалізацію лексичної одиниці, що ґрунтується на складній структурі сформованих у вербальній пам'яті асоціативних умовних зв'язків між формальною та понятійною стороною лексичної одиниці та між самими лексичними одиницями» [2, с.231].

Мета статті полягає у розгляді особливостей роботи з іншомовною лексикою на заняттях з іноземної мови в технічних вузах та виокремленні основних принципів найбільш ефективного вивчення нового лексичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості технічних вузів на I курсі вивчається побутова і загальнонаукова лексика, на II курсі – спеціальна і ділова. Активна лексика входить у всі напрями, але особливої активізації підлягає лексика побутова, ділова і загальнонаукова. Пасивна лексика включає перш за все спеціальну лексику.

У підручниках для немовних вузів, як правило, виділяють наступні форми лексичної організації навчального матеріалу: 1) дотекстові лексичні вправи; 2) текст (монолог або діалог у вигляді статей та інтерв'ю з журналів і газет, загальнонаукових текстів та уривків з літератури за фахом); 3) післятекстові лексичні вправи.

Існують різні методи навчання лексиці:

1) Грамматико-перекладний метод, під час якого слова вчать до читання тексту.

2) Текстуально-перекладний метод, під час якого слова запам'ятовуються у контексті автентичних текстів.

3) Прямі методи, за допомогою яких лексичні одиниці засвоюються тематичними блоками без перекладу, за допомогою наочних посібників, синонімів і антонімів, мовної здогадки.

4) Свідомопорівняльний метод, під час якого слова запам'ятовуються як у контексті, так і без нього, за допомогою словотворчих ознак, мовної здогадки, перекладу.

Як і будь-які інші навички, лексичні навички формуються поетапно (ознайомлення, тренування, практика). На I етапі здійснюється первинне введення лексики. Метою вправ даного етапу навчання є ознайомлення студентів зі звуковим і графічним образом терміна, з його семантичними особливостями.

Слід зазначити, що останнім часом почали широко використовуватися безперекладні засоби семантизації. Такі засоби викликають підвищення зацікавленості і зростання активності студентів на заняттях з іноземної мови. Вважаємо за доцільне використання наочних засобів із залученням ілюстрацій предметів, таблиць, фотографій тощо. Також на даному етапі навчання добре допомагає використання міміки і жестів. Що стосується абстрактних понять, їх краще вводити вербальними способами, використовуючи дефініції, антоніми і синоніми.

Студентів важливо привчати не лише до механічного заучування ізольованих слів, а до свідомого запам'ятовування їх у контексті. Для цього необхідно навчати студентів самостійно аналізувати незнайомі слова, особливо похідні з точки зору їх словотворення. Важливо навчити студентів запам'ятовувати нові слова так, щоб створити стійкий зв'язок між візуальним образом і словесним визначенням. Тоді іноземну мову починають розуміти безпосередньо, як і рідну мову, а образи виникають в уяві автоматично і миттєво. Якщо рефлексу немає, то студент забуде нові слова, не дивлячись на відмінні оцінки.

Етап тренування лексики зазвичай забезпечується умовно-комунікативними вправами, які передбачають наявність розмовного завдання і мовної ситуації. Студентам можна запропонувати інсценувати діалоги з обов'язковим включенням вивчених слів, дати власне тлумачення термінів, заповнити пропуски відповідними за змістом словами тощо. Одним із ефективних засобів закріплення слів у довготривалій пам'яті є класифікація їх за принципом протилежності і подібності, наприклад, добір антонімів і синонімів. Студенти завжди із задоволенням вирішують шаради, ребуси, кросворди тощо. Психологами доведено, що засвоєння нових слів досягається лише після того, як студент використає їх у різних вправах не менше 6-8 разів.

На заключному етапі роботи з лексикою використовується система комунікативних вправ, професійних дискусій, рольових ігор, конференцій, вікторин, конкурсів. Всі ці вправи припускають активну творчу діяльність студентів, яка сприяє мимовільному запам'ятовуванню мовного матеріалу. Студентам пропонується переказати текст, скласти до нього анотацію або інструкцію, закінчити речення, вибрати з тексту правильні / неправильні факти та ін. Велику увагу варто приділити відбору автентичних текстів, особливо у рамках їх спеціальностей. Познайомившись із даними зарубіжних досліджень і науковими досягненнями, студенти зможуть використовувати цю інформацію

під час написанні курсових і магістерських проектів, а також у своїй подальшій професійній діяльності.

Отже, під час роботи студента над лексичними одиницями, якщо ми говоримо про рецептивне володіння іноземною мовою особливо важливо: 1) визначити початкову форму нового слова і потрібне значення за словником; 2) визначити значення слова за словотворчими ознаками без словника; 3) запам'ятати лексично і впізнавати у тексті деякі граматичні форми, особливо виключення з правил; 4) орієнтуватися у порядку слів у реченні; 5) знати найбільш вживані дієслова, у тому числі фразові; 6) знати всі службові слова, особливо прийменники (у тому числі складені), займенники та сполучники.

Що ж стосується репродуктивного володіння іноземною мовою, то важливо: 1) вміти вживати конкретне значення слова у мовній ситуації у залежності від контексту; 2) знати ключові слова і словосполучення з досліджуваних тем; 3) знати і вміти використовувати лексику з найбільш вживаними граматичними структурами; 4) вміти поставити різні типи питань; 5) вміти зробити монологічне висловлювання за темою, що вивчається з обов'язковим використанням нових слів; 6) вміти швидко робити зворотній переклад всіх навчальних текстів.

Процес оволодіння лексичними навичками містить низку труднощів, пов'язаних із багатозначністю слова, наявністю так званих «хибних друзів перекладача», технічних термінів, похідних слів, фразеологізмів, скорочень тощо. Одним із найважчих аспектів у роботі з лексикою в технічному вузі є фразеологія. На жаль, робота над фразеологізмами в технічному вузі носить фрагментарний характер. Це пов'язано з тим, що студенти засвоюють їх досить погано. Причина цього – їх технічний склад розуму і відсутність мовного чуття, без якого дуже складно сприймати суто мовні реалії. Однак знання фразеологізмів дуже корисне, оскільки в них відображається образ думок і характер народу, їх уявлення про життя, культуру та трудову діяльність, оцінка навколишнього світу тощо. Вони служать для надання більшої виразності і

гнучкості мові, надають мові барвистість, а також часто висловлюють життєво необхідні поняття.

Вивчення фразеологічних одиниць важливо тому, що студенти, які отримують вищу освіту в умовах глобалізації, повинні навчитися спілкуватися іноземною мовою не тільки в рамках навчальної та професійної діяльності, в яких задіяна досить спрощена і багато в чому штучна мова, а й опанувати живу, розмовну іноземну мову, яка наповнена емоціями, оцінками, експресією тощо.

Під час вивчення фразеологічних одиниць студентам пропонується звертатися до тлумачного словника, вести словник, складати картотеки, класифікувати фразеологізми за частинами мови тощо. Технічні терміни – ще один аспект, який ускладнює роботу з лексикою в немовних ВНЗ. Оскільки метою навчання іноземній мові в технічних вузах є досягнення рівня, достатнього для практичного використання іноземної мови в майбутній професійній діяльності, особлива увага повинна приділятися опануванню термінології.

У нинішніх умовах сучасний інженер не може досягти успіху на ринку праці, якщо не володіє в достатньому обсязі термінологічної культурою, тобто досить великим обсягом знань для успішного здійснення професійної іншомовної комунікації. Так, 90% роботодавців відзначають, що фахівці зі знанням іноземної мови, що працюють на їхньому підприємстві, перш за все повинні вміти вести бесіду з використанням спеціальних технічних термінів. 75% роботодавців вважають, що головну роль відіграють вміння складати і переводити технічну документацію з описом функціонування і технічного обслуговування різних пристроїв.

Ми поділяємо точку зору багатьох методистів про те, що вивчення термінології – це не тільки шлях до успішного міжнародного співробітництва, але і шлях до більш глибокого опанування спеціальністю. Однак навчання іншомовної термінології також пов'язано з серйозними труднощами. По-перше, відсутні сучасні іншомовні підручники і термінологічні словники для кожної

галузі технічних дисциплін. По-друге, зовсім не розроблені методичні основи подачі студентам термінологічної лексики з їх спеціальності. По-третє, в підручниках, що використовуються, відсутні найбільш загальні відомості з галузі термінознавства як науково-прикладної лінгвістичної дисципліни, що вивчає семантичну природу, граматичну організацію і закони функціонування термінів.

Отже, початок роботи з навчання спеціальної лексики передбачає профільний добір лексичного матеріалу, що включає в себе професійну лексику, термінологію, що, з одного боку, розвиває професійні компетенції майбутнього фахівця, з іншого, – сприяє формуванню його професійної мотивації.

У ході роботи зі студентами немовних вузів ми прийшли до висновку, що для засвоєння лексики, особливо технічних термінів, дуже важливо активне залучення всіх видів пам'яті: зорової, яка розвивається в ході читання і написання слів; слухової, яка тренується під час сприйняття іноземної мови на слух; моторної, пов'язаної з функціонуванням мовного апарату і актом письмової фіксації слів; логічної, за допомогою якої відбувається повне осмислення вивченого матеріалу. Тому завдання викладача полягає в тому, щоб навчити студентів найбільш ефективним прийомам запам'ятовування нової лексики, які максимально охоплюють всі види пам'яті.

Студентам, у яких переважає зорова пам'ять, більш легко запам'ятовувати слова за картками, працювати зі словником або читати текст, мовби фотографуючи написання, переклад і транскрипцію слова. Якщо провідною є слухова пам'ять, більш ефективно працювати з аудіоматеріалами, переглядати фільми, займатися з диктофоном.

Багатьом студентам для запам'ятовування нової інформації потрібна певна дія. Їм можна порадити записати слово, його переклад і транскрипцію, причому багаторазово. При гарному розвитку образної пам'яті і багатій уяві можна порекомендувати студентам запам'ятовувати нову інформацію через

образи. Наприклад, можна порекомендувати студентам представляти написання слова, предмет або дію, яке воно позначає, його переклад, образи і цілі ситуації, пов'язані з ним. Так, багато фахівців пропонують використовувати метод мнемонічних асоціацій під час вивченні нових іноземних слів [2].

Суть методу полягає в наступному: до іноземного слова, яке потрібно запам'ятати, підбирають фонетичну асоціацію рідною мовою. Потім, проявивши фантазію і уяву, необхідно придумати якусь кумедну історію, вірш або фразу з правильною асоціацією і грамотним перекладом. Учням залишається лише запам'ятати історію. Наступні 2-3 дні фраза повторюється кілька разів в день. На сьогодні існують цілі словники, в яких величезна кількість подібних прикладів. Головне правило при складанні асоціацій – їх емоційність, провокаційність, перебільшення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що головними принципами вивчення нових слів на заняттях з іноземної мови, що дозволяють поліпшити якість знань і успішність, підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови, розвинути пізнавальні інтереси тощо, є: грамотний добір лексичних одиниць; використання мнемонічних прийомів, зв'язування іноземних слів з будь-якими образами рідної мови; використання можливостей підсвідомості; створення сприятливого емоційного фону; правильний розподіл навчального навантаження; контекстне запам'ятовування нових лексичних одиниць; поступовість; регулярне повторення нових слів і систематичний контроль за їх засвоєнням; постійне використання нових слів у мові. Однак, розвиваючи у студентів інтерес до роботи над лексикою, необхідно забезпечити усвідомлення того, що слова – це лише будівельний матеріал для мови, а закінчена думка може бути виражена лише за допомогою граматичних засобів.

Перспективою подальших наукових пошуків є дослідження особливостей відбору граматичного матеріалу для професійно-орієнтованого навчання іноземної мови студентів технічних вузів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения ино-странным языкам. / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез – М.: Академия, 2004. 334 с.
2. Гнаткевич Ю. В. Навчання лексичного аспекту чужоземної мови у вищих навчальних закладах. / Ю. В. Гнаткевич – Київ: «Просвіта», 1999. 317 с.
3. Лопатин М.А. Мнемонические приемы в обучении иноязычной лексике. / М. А. Лопатин // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2014. № 2(32). С. 105–109.
4. Петрова А. П. Педагогические основы формирования иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции в неязыковом вузе: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. / А. П. Петрова – М.: РГБ, 2003. 179 с.
5. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. К. : Ленвіт, 2005. 119 с.